

Prof. Dr. Işıl ÖZKAN

Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Hukukun Küreselleşmesi ve Ulusötesi Hukuk

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XXV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK-ULUSAL HUKUK İLİŞKİLERİ

I. TEORİK YAKLAŞIMLAR	3
A. İKİCİ GÖRÜŞ - DUALİZM	4
B. TEKÇİ GÖRÜŞ - MONİZM.....	6
C. EŞGÜDÜM TEORİLERİ.....	10
II. UYGULAMA	16
A. ULUSLARARASI MAHKEMELER ÖNÜNDE ULUSAL HUKUK.....	16
1. Genel Olarak.....	16
2. Yabancılara ve Mallara Verilen Zararlarla İlgili Olarak.....	19
a. Milli Muamele İlkesi	20

b. Uluslararası Asgari Standartlar İlkesi (The International Minimum Standards).....	24
3. Yabancılara Verilen Zarar Nedeniyle Devletin Uluslararası Sorumluluđu	30
4. İnsan Haklarının Korunması	32
a. Genel Olarak.....	32
b. AİHM'ye Göre Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasının Sınırları	33
aa. Sınırlamanın Yasayla Olması ya da Takdir Hakkının Sınırları.....	33
bb. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Uygun Olma.....	34
cc. Ölçülülük (Orantılılık) (Proportionality) İlkesi	35
dd. İç Hukuk Yollarının Tüketilmesi ve İhlale Delil Olan Resmi Soruşturma Eksikliği	36
c. AİHM'nin İç Hukuka ve Mahkeme Kararlarına Yaptığı Göndermeler	37
B. ULUSAL MAHKEMELER ÖNÜNDE ULUSLARARASI HUKUK	42
1. Genel Uygulamalar.....	42
2. Karşılaştırmalı Hukukta Durum.....	50
a. Anglo-Sakson Hukukunda.....	50
aa. Teorik Yaklaşım	50
bb. Mahkeme Kararlarında.....	53
b. Kara Avrupası Hukukunda	60
aa. Alman Hukukunda	60
aaa. Anayasa (Basic Law).....	60
bbb. Federal Anayasa Mahkemesi Kararları.....	61
bb. Hollanda Hukukunda.....	62
cc. Fransız Hukukunda	63
aaa. Anayasa.....	63
bbb. Mahkeme Kararları.....	64
dd. Yunanistan Hukukunda.....	66

---

ee. İspanyol Hukukunda	67
ff. Portekiz Hukukunda	68
gg. İsviçre Hukukunda	68
hh. Belçika Hukukunda	69
ii. Polonya Hukukunda	71
aaa. Polonya Anayasası	71
bbb. Polonya Anayasa Mahkemesi Kararları	72
jj. Çek Cumhuriyeti Hukukunda	75
aaa. Çek Cumhuriyeti Anayasası	75
bbb. Çek Anayasa Mahkemesi Kararları	75
III. DEĞERLENDİRME	76
IV. TÜRK HUKUKUNDA DURUM	79
A. DOKTRİN	79
1. Andlaşmalarla Kanunların Çatışması	79
2. Uluslararası Hukukun Diğer Kaynakları ile Kanunların Çatışması	85
B. MAHKEME KARARLARI	86
1. Anayasa Mahkemesi	86
a. Esasa Girmeden Redde İlişkin Karar	86
b. Uluslararası Andlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanunun İptali ve Çekinceler	87
c. Andlaşmaların Ulusal Yasaların Üstünde Olduğu Yönünde Görüş	89
d. Esasa İlişkin İnceleme	90
e. Siyasi Parti Kapatma Kararları	90
aa. Refah Partisi'nin Kapatılması Kararı	90
bb. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Kapatılması Davası	91
f. Mülkiyet Hakkı ile İlgili Karar	92
g. Tanık Koruma Kanunu ile İlgili Karar	93
2. Yargıtay Kararları	93

a.	Sendika Tüzüğü'nün Bireylerin Anadillerinde Öğrenim Görmesine İlişkin Hükümünün Anayasaya Aykırlığına İlişkin Hukuk Genel Kurulu Kararı.....	93
b.	Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun İfade Özgürlüğü'nün Kapsamı ve Sınırları Konusundaki Kararı	94
c.	Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Arasındaki Sosyal Güvenlik Sözleşmesine İlişkin Karar	95
d.	Patrikhane'nin Ekümenlik Sifatını Kullanmasına İlişkin Karar	96
e.	Doğrudan Etkiye İlişkin Karar	97
3.	Danıştay Kararları.....	98
a.	Sosyal Denge Sözleşmesi Akdedilerek Memur Statüsündeki Personele Ödeme Yapılmasının Reddine İlişkin Karar	98
b.	Mülkiyet Hakkı ile İlgili Karar	99
c.	Kamu Görevlileri Sendikalarının ve Üst Kuruluşların Üyelerini Temsilen Dava Açma Hakkı ile İlgili Karar	99
d.	BM Güvenlik Konseyi Kararının İcrası	100
C.	DEĞERLENDİRME.....	101

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTAN ULUSÖTESİ HUKUKA GEÇİŞ

I.	ULUSLARARASI HUKUK VE KÜRESEL HUKUK.....	105
A.	ULUSLARARASI HUKUKA BAKIŞIN GENİŞLEMESİ	105

---

1. Hükümet Kuruluşları Ötesinde Hukuk.....	105
2. Ülkesel Sınırlar Dışında Hukuk	107
3. Kamu Hukuku-Özel Hukuk Ayrımı Dışında Hukuk.....	109
4. Egemenlik Ötesi Hukuk	111
B. ULUSLARARASI HUKUKA ÇOĞULCU YAKLAŞIM (Pluralist Approach)	114
1. Genel Olarak.....	114
a. Mahalli, Milli ve Uluslararası Normların Çok Yönlü Etkileşimi.....	114
b. Devlet-Dışı (Non-State) Uluslararası Kural Koyma	115
c. Diyalektik Hukuki Etkileşim	116
d. Melez Hukuki Sahanın Yönetim Mekanizması	118
e. Devlete Dayalı Olmayan Yönetim.....	119
f. Devletler Özel Hukukunun Kamusal Kodifikasyonu.....	121
aa. Genel Olarak.....	121
bb. Mukayeseli Hukuk Çalışmaları	122
cc. Teubner'in Devletsiz ve Kanunlar Seçimi Dışında Küresel Hukuk Görüşü (Sosyal Teori).....	125
aaa. Sosyal Anayasa.....	127
bbb. Çokmerkezli Küresel Toplumda Akılcılık (Rationality) Çatışmaları	128
ccc. Küresel Hukukun İç Farklılıklarla Birlikte Gelişmesi	129
ddd. Bağımsız Özel Hukuk Rejimi.....	129
eee. Merkez ve Çevre	130
fff. Kendine Özgü-Anayasal Rejim (Auto- Constitutional)	131
2. Uluslararası Hukukun Özelleşmesi	133

3. Uluslararası Hukukla Kanunlar İhtilafının İlişkisi.....	135
II. EVRENSEL HUKUKUN YENİ AKTÖRLERİ.....	137
A. KLASİK GÖRÜŞLER.....	137
B. YENİ AKTÖRLER.....	141
1. Milletler Cemiyetinin Hukuki Yapısı Konusundaki Görüşler.....	141
a. Konfederasyon Görüşü.....	141
b. Uluslararası Hukukun Alt Kişiliği Olarak Milletler Cemiyeti.....	142
c. Müşterek Malikler Topluluğu Olarak Milletler Cemiyeti.....	142
d. Uluslararası Hukukun “Dostça-Bütünleşme” Teorisinin (integration-friendly) Karşıtları	143
2. Birleşmiş Milletler Sistemi.....	144
3. Uluslararası Hukukun Sujesi Olarak Kişi.....	146
a. Pozitif Görüş	146
b. Scelle ve Politis’in Eleştirileri	146
c. Bütünleşmenin Dinamik Sistemi Olarak Evrensel Hukuk	148
C. AKTÖR MERKEZLİ OLMAKTAN KONU MERKEZLİ OLMAYA GEÇİŞ	149
III. ULUSLARARASI HUKUK-ULUSAL HUKUK AYRIMININ YENİ PERSPEKTİFLERİ....	153
A. ULUSLARARASI-KİŞİLERARASI HUKUK.....	153
B. ULUSLARARASI TOPLUMUN BİRLEŞMESİ	156
C. DEVLET ANAYASALARININ KÜRESELLEŞMESİ.....	162
1. Genel Yaklaşımlar	162
2. Temel Anayasal Prensiplerin Küreselleşmesi	165
a. Hukuk Devleti.....	165
b. Denetim	166

---

c. Dayanışma ve Refah	169
d. Ülkesel Organizasyonun Küreselleşmesi	170
IV. AB HUKUKU ULUSLARÜSTÜ MÜ, ULUSLARÖTESİ Mİ?.....	173
A. GENEL AÇIKLAMA.....	173
B. EGEMENLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE ANAYASAL ÇOĞULCULUK.....	174
C. AVRUPA DEMOKRASİSİ	175
D. YENİ YÖNETİŞİM VE AB	177
E. KÜRESELLEŞME VE AB HUKUKUNDA SINIR-ÖTESİ İŞBİRLİĞİ.....	179
F. ULUSÖTESİ VATANDAŞLIK MI?.....	180
1. Teorik Olarak	180
2. ABAD Kararlarında.....	181
a. Zambrano Kararı.....	181
b. McCarthy Kararı	182
c. Dereci Kararı	183
3. Uluslararası Hukukla, AB Hukuku Arasındaki İlişki	183
4. Denizenship (Yurtsuzlaşma) ve AB’de Ülke-Dışılık.....	185
V. ULUSÖTESİ KAMU HUKUKU - ULUSÖTESİ ÖZEL HUKUK AYRIMI	186
A. GENEL OLARAK	186
B. ULUSÖTESİ KAMU HUKUKU	187
C. ULUSÖTESİ ÖZEL HUKUK.....	193
D. DEĞERLENDİRME.....	196

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSÖTESİ HUKUK

I.	ULUSÖTESİ HUKUKUN TANIMI.....	199
A.	GENEL OLARAK.....	199
B.	TANIMI KONUSUNDAKİ FARKLI YAKLAŞIMLAR.....	200
C.	YENİ ULUSLARARASI HUKUK DÜZENİ	202
D.	KÜRESEL HUKUK (Global Law)	205
	1. Küresel Pazar Hukuku	205
	2. Yargının Küreselleşmesi	207
	3. İnsan Hakları Hukuku.....	208
E.	ELEŞTİRİLER.....	210
II.	ULUSÖTESİ HUKUKUN KAPSAMI.....	212
A.	GENEL AÇIKLAMALAR.....	212
B.	KAPSAM KONUSUNDA FARKLI YAKLAŞIMLAR.....	214
	1. Terim Sorunu	214
	2. Farklı Yaklaşımlar	217
	3. Kapsamı.....	218
	a. Lex Mercatoria	218
	b. Çok Uluslu Şirketlerin Uluslararası Hukukta Sorumlulukları.....	219
	c. Savaş Hukuku ve Terörizm	228
	d. Çevreyi Koruma	230
	e. Dönüşümlü Ulusötesi Hukuk	235
III.	KAPSAMIN SINIRLANDIRILMASI.....	237
A.	ULUSLARARASI KAMU HUKUKU VE ÖZEL HUKUK AYRIMI.....	237
B.	KAYNAKLAR VE SÜJELER AÇISINDAN	241
C.	DEĞERLENDİRME.....	242
IV.	KAYNAKLARI	244

A. YUMUŞAK HUKUK (Soft Law)	245
1. Tanımı ve İçeriği.....	245
2. Devletler Neden Yumuşak Hukuku Uygularlar?.....	248
3. Özel Aktörlerin Rolü	250
a. Sosyal Aktörlerin Önceliği.....	251
b. Temsil ve Devlet Tercihleri	251
c. Karşılıklı Bağımlılık ve Uluslararası Sistem	252
d. Uluslararası Ortak Hukuk.....	253
4. Sert Hukuktan Farkları.....	254
B. SERT VE YUMUŞAK HUKUKUN ETKİLEŞİMİNİN KURAMI.....	256
1. Gücün Değişimi	256
a. Güçlü Devletler Anlaşırsa.....	257
b. Güçlü Devletler Anlaşamazsa.....	258
c. En Az Güçlü Devletler Anlaşamazsa	259
d. Uygulama Politikalarının Etkisi.....	260
2. Sert ve Yumuşak Hukukun Birbirinin Zıddı Olarak Seçimi.....	262
3. Yumuşak Hukukla Sert Hukuk Arasında Özel Standartlar.....	263
C. ULUSÖTESİ HUKUK KAYNAKLARININ HİYERARŞİSİ	265
1. Mahkemeler Önünde Zorunlu Kurallar	265
2. Hakemlikte Zorunlu Kurallar	266
a. ICC Hakem Kararlarında.....	266
b. ICSID Hakemlikte.....	268
c. ICANN Hakemlikte.....	270
D. AB’de YUMUŞAK HUKUK	271
1. Yumuşak Hukukun Ortaya Çıkışı.....	273
2. Avrupa Mahkemelerinde Yumuşak Hukuk.....	279

E. ULUSÖTESİ KAYNAKLARIN KARMAŞIKLIĞI.....	283
1. Japonya'da	284
2. Hollanda'da.....	285
3. İspanya'da.....	287
4. Venezuela'da	289
5. Almanya'da	290
6. Portekiz'de	293
7. İsviçre'de	294
8. BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonunun Görüşü.....	296

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSÖTESİ HUKUKUN EN YAYGIN ALANI - SINIR-AŞAN TİCARET

I. GENEL AÇIKLAMALAR.....	299
II. ULUSÖTESİ AKİTLER	304
A. İRADE SERBESTİSİ.....	305
1. Zaman Sorunu (Seçilen Hukukun Değişmesi) 308	
2. Alınacak Önlemler.....	313
a. İstikrar Şartı (Stabilization Clauses)	313
b. Mücbir Sebep Şartı (Force Majeure Clause)	315
c. Zor Durum (Öngörülemezlik) Şartı (Hardship Clauses).....	319
B. KANUNLAR İHTİLAFI KURALLARIYLA UYGULANACAK HUKUKUN BELİRLENMESİ	321
1. Genel Olarak.....	321
2. Tarafların Hukuk Seçimi Yapmamaları Halinde	322

---

3. İstisnai Durumlar.....	324
C. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKUN KULLANILMASI.....	326
1. Uluslararası Özel Hukuk Bağlamında.....	326
2. Uluslararası Hukuk Bağlamında	327
D. LEX MERCATORIA	329
1. Tarihi Gelişim.....	331
a. Malynes ve Blackstone	331
b. Zitelmann: Dünya Hukuku	332
c. Fransız Okulu (Goldman, Fouchard ve Kahn)	333
d. Uncitral Model Kanun (Clive Schmitthoff).....	334
e. Unidroit	335
f. Sosyolojik Yaklaşım	336
2. Yeni Lex Mercatoria.....	338
a. Genel Açıklamalar	338
b. Yeni Lex Mercatoria'nın Kapsamı	339
aa. Liste Metodu.....	339
bb. İşlevsel Metod.....	341
c. Yeni Lex Mercatoria'nın Uygulanmasının Nedenleri	341
aa. Kanunlar İhtilafı Kurallarının Güvenilmezliği.....	341
bb. Uluslararası Ticari İşlemlere Uygun Özel Kurallara Duyulan İhtiyaç	342
cc. Yüksek Nitelikli Yargıçların Yeterliliği	342
d. Ticaret Hukukunun Biçim Değiştirmesi (Transformation).....	343
e. Ulusötesi Ticaret Hukukunun Kamusal ve Özel Yönleri.....	345
3. Uyumlaştırma Gerekli Midir?	346
4. Uyumlaştırma Yöntemleri	349
5. Ulusötesi Ticaret Hukukunun Yaratılması	350

a.	Ulusötesi Özel Hukukun Yapısı.....	351
b.	Ticari İlişkilerde Özel Emirler	353
c.	Şirketlerin Durumu	353
aa.	Şirketlerin Millileştirilmesi	355
aaa.	Millileştiren Devletin Tanınmaması Durumunda	355
bbb.	Millileştiren Hükümetin Tanınmasından Sonra	355
bb.	Şirketlerin Tanınması.....	356
III.	ULUSÖTESİ AKİTLERE UYGULANACAK HUKUK OLARAK YENİ LEX MERCATORIA	359
A.	INCORPORATION KAVRAMI	359
B.	YENİ LEX MERCATORIA KURALLARININ ÖZELLİKLERİ.....	361
1.	Adem-i Merkeziyetçi Model	361
2.	Hukuki Kurallar Arasında Karşılıklı Tanıma, Tenfiz ve Rekabet.....	362
3.	Yasama Gücünün Eksikliği.....	363
C.	ULUSÖTESİ HUKUK OLARAK KARŞILAŞTIRMALI HUKUK.....	363
IV.	YARGILAMA ŞARTLARI.....	366
A.	YETKİ SÖZLEŞMESİ	366
1.	Genel Olarak.....	366
2.	Hakemlik ve Yetki Anlaşmaları	368
3.	Dava Edilemezlik Def'i (Anti-suit Injunction)	368
4.	Uluslararası Ticari Hakemliğin Zorunlu Kuralları.....	369
5.	Forum Shopping.....	370
B.	AB BRÜKSEL I. TÜZÜĞÜ	371
1.	Genel Olarak.....	371
2.	ABAD'ın Tüzükle İlgili Kararları.....	373
C.	BRÜKSEL I TÜZÜĞÜNÜN YENİ DÜZENLEMESİ (Recast Regulation)	376

D. MAHKEME SEÇİMİ ANLAŞMASI HAKKINDA LA HAYE SÖZLEŞMESİ.....	379
V. ULUSÖTESİ YARGI KARARLARINDAN ÖRNEKLER.....	381
A. MİLLİ MAHKEME KARARLARI	381
1. Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi ile İlgili Kararlar.....	381
a. Sanchez-Llamas v. Oregon Kararı	381
b. Alman Federal Mahkemesinin Kararı	382
2. ABAD'ın Şirketlerin Serbest Dolaşımı ile İlgili Kararları.....	383
a. Daily Mail Kararı	384
b. Centros Kararı.....	384
c. Überseering Kararı	385
d. Inspire Art Ltd Davası.....	386
e. Değerlendirme	386
3. Ortak Hukuk Prensiplerine Dayalı Karar	390
4. Milli Olmayan Hukuk Kurallarının Uygulanmamasına İlişkin Mahkeme Kararları.....	392
a. Shamil Bank of Bahrain EC v. Beximco Pharmaceuticals Ltd.....	392
b. Musawi v. RE International (UK) and Others Davası.....	393
c. Halpern v. Halpern Davası	394
d. İsviçre Yüksek Mahkemesinin Kararı	395
e. UNIDROIT Prensiplerinin Uygulanacak Hukuk Olmasının Reddine Dair Hollanda Mahkemesi Kararı.....	396
f. ATAD'ın C-334/00 Sayılı Kararı	397
g. Fransız İstinaf Mahkemesinin Kararı	398
5. Lex Mercatoria'nın Ancak Milli Hukukun Amir Hükümleriyle Çatışmaması Halinde Uygulanabileceğine İlişkin Karar	398

---

6. Lex Mercatoria'nın Milli Hukukun Yorumlanmasında Kullanılabileceğine İlişkin Kararlar.....	399
a. Hollanda Mahkemesi Kararı	399
b. Fransız (Grenoble) İstinaf Mahkemesinin Kararı.....	399
c. Belçika Temyiz Mahkemesi Kararı.....	400
7. Lex Mercatoria'ya Göre Verilen Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi.....	400
a. International Military Services Ltd vs Islamic Republic of Iran Davası	400
b. BAE Systems PLC, UK vs. Ministry of Defence and Support for Armed Forces of the Islamic Republic of Iran Davası.....	401
c. Alman Mahkemesinin 15.12.2011 Tarihli Kararı	402
d. Paris İstinaf Mahkemesinin Kararı.....	402
e. ABD Kaliforniya Bölge Mahkemesinin Kararı	403
f. Florida Bölge Mahkemesinin Kararı.....	403
B. HAKEM MAHKEMESİ KARARLARI.....	404
1. Yabancı Petrol Şirketleri ile Devletler Arasındaki Davalar	404
a. Aminoil Kararı.....	404
b. Aramco Kararı	405
c. I.C.S.I.D.'in AMCO ASIA Corporation et al. v. The Republic of Indonesia Kararı... 406	
d. Cenevre Hakem Mahkemesinin 3093/3100 sayılı ve 1979 Tarihli Kararı	407
2. Polis Fondi Kararı	408
3. CMS Gas Transmission Co v. Arjantin Kararı. 409	
4. MTO (ICC)'nin 9.10.2006 Tarihli Kararı.....	410

---

5. Rusya Federasyonu Uluslararası Ticaret ve Sanayi Odası Hakemlik Mahkemesinin 19.12.2008 Tarihli Kararı.....	411
6. ICC'nin 15.9.2008 Tarihli Kararı.....	411
7. Brezilya Hakem Mahkemesinin 9.02.2009 Tarihli Kararı	412
8. Çin Uluslararası Ekonomi ve Ticaret Hakem Komisyonunun 21.10.2005 Tarihli Kararı	413
9. Stockholm Ticaret Odası Hakemlik Enstitüsü Kararı.....	413
10. La Haye ad hoc Hakemlik Mahkemesi Kararı ..	414
SONUÇ	417
KAYNAKÇA	419